

Krokodil „Govor svetu“ – 11.7.2026, Ger Duijzings

Ovde smo da se prisetimo genocida u Srebrenici, u kojem je za samo nekoliko dana u julu 1995. ubijeno više od osam hiljada muškaraca i dečaka bošnjačke nacionalnosti. Sistematski su pogubljavani i bacani u masovne grobnice. Ovde smo da ih ne zaboravimo.

Do sada je identifikovano oko 7.000 žrtava koje su sahranjene u memorijalnom centru u Potočarima. Ostaci oko 1.000 žrtava još nisu pronađeni.

Sudovi Ujedinjenih nacija proglasili su Srebrenicu genocidom. U maju 2024. Generalna skupština Ujedinjenih nacija proglasila je 11. jul Međunarodnim danom sećanja i obeležavanja ovog genocida. Zbog toga danas stojimo ovde.

Stojim ovde i kao državljanin Holandije. Srebrenica je trauma i za moju zemlju.

Holandski UN vojnici bili su prisutni kada je Vojska Republike Srpske preuzela Zaštićenu zonu Ujedinjenih nacija. Nisu pružili otpor i pomagali su u razdvajanju muškaraca od žena. To je dovelo do optužbi u vezi s ulogom holandskog bataljona - Dutchbata - i, šire, Ujedinjenih nacija.

Srebrenica je postala mračno poglavlje u novijoj istoriji naše zemlje, jednako koliko i mrlja na reputaciji UN.

Mnogo godina sam istraživao genocid u Srebrenici, kao deo tima formiranog u Holandskom institutu za dokumentaciju rata (NIOD) u Amsterdamu.

Zadatak nam je bio da istražimo događaje i ulogu Dutchbata. Moja uloga bila je da istražim lokalne dinamike koje su dovele do genocida.

Pokušavao sam da shvatim kako je bilo moguće da se takvo nasilje dogodi u ovom malom bosanskom gradu. Kako se to dogodilo? I zašto baš Srebrenica? To su ključna pitanja na koja sam pokušavao da odgovorim u svom istraživanju.

Nakon što smo u aprilu 2002 objavili završni izveštaj, vlada Holandije je podnela ostavku, prihvatajući političku odgovornost za ono što je pošlo po zlu.

„Govor svetu”: meni to zvuči kao preogroman zadatak. Šta osim „Zdravo” uopšte mogu da kažem svetu koji je očito u haosu, zar ne? I koji, izgleda, ne želi da uči iz užasa prošlosti.

Svetu u kom se vode novi ratovi i čine novi zločini. U kom su žrtve samo brojevi osuđeni na anonimnost. Šta mogu da kažem? Da li će to služiti bilo čemu? Hoće li me iko čuti? I hoće li na kraju imati bilo kakvog značaja?

Tražeci nadahnuće guglova sam „Govor svetu“ i našao govor svetu Čarlija Čaplina na kraju Velikog diktatora iz 1940: njegove čuvene antiratne satire i prvog zvučnog filma koji je snimio. Tema su bili Hitler i uspon evropskog fašizma.

Na kraju filma Čaplin skida masku komedijaša i, obraćajući se kameri, objavljuje strastveni poziv u ime humanosti i demokratije, pozivajući publiku da ustane protiv diktatora i ujedini se u miru. Poruku prkosa i nade.

To je postao najpoznatiji izmišljeni govor u istoriji filma, poruka umetnika čiji je najpoznatiji alter ego bio lutalica, ranjiva i tragi-komična figura koja komentariše probleme svog vremena, poput dehumanizujućih efekata industrijskog rada u Modernim vremenima i uspona fašizma u Velikom diktatoru.

Kasnije je izjavio da nikada ne bi snimio film da je znao za Holokaust i užase koje će nacisti prouzrokovati. Ali njegov govor na kraju kaže sve: kad neko govori ono što misli i istupi iz svoje uobičajene uloge, ima li uopšte boljeg uzora od toga?

Evo, dakle, o čemu želim da govorim: o negiranju, ćutanju i ravnodušnosti.

To su teme na koje pomišljam dok stojim ovde na Dan sećanja na Srebrenicu. Negiranje je porok po kojem su poznate elite u Srbiji i Republici Srpskoj. Ali, bez obzira na to da li govorimo o negiranju genocida ili drugih masovnih zločina, Srbija u tome nije izuzetak.

Da jeste, svet bi bio bolje mesto.

Isto vidimo i u Izraelu ili Nemačkoj, na primer, gde je ravnodušnost prema oko 75.000 palestinskih (uglavnom civilnih) žrtava u Gazi zapanjujuća.

To je negiranje morala i odgovornosti, upakovano u upadljivu i namernu ćutnju, u kombinaciji sa stvarnom ili fingiranom ravnodušnošću.

Holandžani takođe nisu imuni na to. 1995. smo svedočili postepenom opadanju empatije kod holandskih vojnika prema sve obeznađenijem stanovništvu u Srebrenici u mesecima pre nego što je enklava pala u ruke Srba.

Ravnodušnost prema žrtvama predstavlja osnovni problem naročito u Srbiji i Republici Srpskoj, gde genocid u Srebrenici relativizuju ili negiraju političari i javne ličnosti.

Izjave poput „Srebrenica je možda ratni zločin, ali ne i genocid“ i „Srbi nisu genocidan narod“ površne su i neiskrene, dok god se ubice slave kao heroji.

Ako je Srebrenica ratni zločin, to, naravno, nikada ne bi smelo da se dopusti.

Zločini su upakovani u kolektivnu tišinu. Mnogi ih relativizuju kao tragično ali neizbežno zlo; ne žele da vide šta smo „mi“ učinili, ili šta je učinjeno u naše ime. Glorifikuju izvršioce i odbijaju da uoče patnju koju su prouzrokovali.

Na kraju se sve to opravdava pozivanjem na NAŠU patnju, našu neprepoznatu bol: mi smo konačne žrtve.

Jednom sam napisao da su narodi koji sebe smatraju žrtvama u stanju da kultiviraju status žrtve s takvim intenzitetom da postanu počinioči stravičnih zločina.

Zaista je verovatno da narodi koji sebe preterano predstavljaju kao žrtve sami postanu izvršioči. Pokreću ih „mračne emocije“, koje predstavljaju poziv, obično kolektivno formulisan, da se poništi ponižavajući status žrtve, opravdavajući dela osвете i odmazde i oslobađajući energiju za reaktivne akcije.

Zato izvršioči genocidnog nasilja često sebe predstavljaju kao primarne „žrtve“, a ne kao počinioce. I zločine koje čine prikazuju kao oblik iskupljenja, ispravljanja istorijske nepravde, kroz brutalnost. Istinske žrtve se uglavnom ne odlučuju na takvo delovanje; taj zadatak u njihovo ime preuzimaju drugi ili čak buduće generacije.

Oni izvršavaju zločine koje inače ne bi počinili; to je „prljav posao“ koji mora da se obavi, da bi se stvorila trajna sigurnost za sve „nas“.

Taj se cilj može postići samo preemtivnim nasiljem: ubiti prvo, i to nemilosrdno, jer neprijatelj ima mračne namere i uništiće nas ako ga u tome ne sprečimo.

Izvršavanje tog zaveta je naša istorijska misija nakon koje možemo da se vratimo normalnom životu i ponovo postanemo dobri i moralni pojedinci. Ali možemo li? Nisu kroz ovo nasilje dehumanizovane samo žrtve, već i počiniooci.

Dozvolite mi da završim ovim: nikada ne smemo zaboraviti ljudsku cenu rata i bol koji su pretrpeli pojedinci i njihove porodice.

Ova lična iskustva često prekrivaju strukturalne posleratne politike sećanja koje ignorišu žrtve i ostavljaju ih same u njihovoj patnji.

Stoga pozivam svet da se pobuni protiv kontinuirane instrumentalizacije i ućutkivanja individualne patnje od strane ciničnih političara i državnih lidera. Hajde da potražimo ljudskost koja nas povezuje, da pokažemo poštovanje i empatiju prema žrtvama i da zajedno radimo za mir.

Patnja ne mora da rezultira mračnim emocijama: mnoge žrtve demonstriraju izuzetni altruizam i velikodušnost, donoseći odluku da ne dozvole da im životi i srca budu vođeni gorčinom i osvetom.

One nam pokazuju: sve je to u našim rukama, mi možemo da donesemo odluku, možemo da pružimo ruku.

Želeo bih da završim rečima urezanim u kamen u memorijalnom centru u Potočarima:

„Neka osveta postane pravda. Neka majčine suze postanu molitve
– da se Srebrenica nikada ne ponovi.“